

საოჯახო მეურნეობების ვალის მახასიათებლები ევროპის ქვეყნებში

ჯამაგიძე ლელა

ეკონომიკის დოქტორი,
თსუ-ის ასისტენტ პროფესორი

ნაშრომში წარმოდგენილია საოჯახო მეურნეობების ვალის ძირითადი ინდიკატორების შედარებითი ანალიზი ევროპის ქვეყნებში. გაანალიზებულია ვალის ეკონომიკური და ზოგიერთი სოციო-კულტურული და ქცევითი მახასიათებელი. მონაცემთა ძირითად წყაროდ გამოყენებულია ქონების კვლევის ლუქსემბურგის მონაცემთა ბაზა (Luxembourg Wealth Study dataset, LWS). ვალის მახასიათებლებში ქვეყნებს შორის გამოვლენილი მსაგავსებისა და სხვადასხვაობის ასახსნელად დასახულია შემდგომი კვლევის რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: საოჯახო მეურნეობა, ვალი, კრედიტზე წვდომა, სავალო ტვირთი, ევროპის ქვეყნები

შესავალი

საოჯახო მეურნეობების მზარდი ვალი უკანასკნელ წლებში ბევრ ქვეყანაში გახდა ყურადღების ობიექტი. სესხის აღების მიზანი ძირითადად მოხმარების შეფერხების თავიდან აცილება, უძრავი ქონების შექმნა ანდა სხვადასხვა ფინანსურ და არაფინანსურ აქტივში ინვესტიციის განხორციელებაა. ეკონომიკურ თეორიაში ვალზე მოთხოვნა ძირითადად სასიცოცხლო ციკლისა და მუდმივი შემოსავლის ჰიპოთეზებს უკავშირდება. მათ მიხედვით საოჯახო მეურნეობები ზოგადად მაღალი შემოსავლის პირობებში და დანაზოგებს ან სესხს მიმართავენ, როცა შემოსავლის დონე ეცემა. ამავდროულად, მათ ქცევასა და გადაწყვეტილებებზე ინსტიტუციური ფაქტორები (მაგალითად საპენსიო დაზოგვის სისტემის არსებობა-არარსებობა), ასევე, ტრანსფერების მიღების შესაძლებლობა და სხვადასხვა აქტივის ფლობა ახდენს გავლენას. ამდენად, კრედიტზე მოთხოვნას განსაზღვრავს როგორც მოლოდინები მომავალში მისაღებ შემოსავლებთან დაკავშირებით, ასევე, უპირატესობის მინიჭება მიმდინარე ან მომავალი მოხმარების მიმართ და ქვეყნის ინსტიტუციური მოწყობის თავისებურებები.

ზოგადად, მოხმარებისა და ინვესტირების სტიმულირებით სესხი რესურსების უკეთ განაწილებას და ცხოვრების დონის გაუმჯობესებას უწყობს ხელს, მაგრამ, ჭარბი ვალის დაგროვება არღვევს ფინანსურ სტაბილურობას. საბალანსო ანგარიშებთან დაკავშირებული რეცესია შესაძლებელია მაკროეკონომიკურ და მსოფლიო ეკონომიკის პრობლემად გადაიქცეს, რაზეც მიაწინებებს რიჩარდ ქ. კოო (2011). ეს ნიშნავს, რომ სამომავლოდ დაბალი საპროცენტო განაკვეთების მიუხედავად, კერძო სექტორს ვალის მინიმიზაცია მოუწევს. სსფ-ს 2014 წლის „მსოფლიო ეკონომიკის მიმოხილვა“ რეცესიიდან გაჯანსაღების ეტაპზე გადასვლის გახანგრძლივებას სწორედ საოჯახო მეურნეობების დიდ სავალო ტვირთს უკავშირებს. სწორედ ამიტომ საოჯახო მეურნეობების ფინანსები, როგორც ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხი, არა მხოლოდ მიკროდონეზე, არამედ მსოფლიო ეკონომიკის პერსპექტივიდან საჭიროებს შესწავლას. შესაბამისად, საოჯახო მეურნეობების ფინანსური ქცევისა და მისი დეტერმინანტების სიღრმისეულ ანალიზს პოლიტიკის სწორი რეკომენდაციებისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს.

საოჯახო მეურნეობების ფინანსების საერთაშორისო შედარების ჭრილით შესწავლის საჭიროება, გარდა მიკროფინანსურ საკითხებსა და გლობალურ ეკონომიკაში მიმდინარე ეკონომიკური პროცესებს შორის ურთიერთმიმართების კანონზომიერებების გამოვლენისა, შეიძლება დასაბუთდეს საოჯახო მეურნეობების აქტივებისა და ვალდებულებების, ვალის ტვირთის და სხვა ინდიკატორების შესახებ არსებული საერთაშორისო მონაცემების გაუმჯობესებით (Badarinsa et al, 2016), ასევე, სხვადასხვა ქვეყანაში საოჯახო მეურნეობების ფინანსური ქცევის სხვადასხვაობის შესწავლისა და განსხვავებების გაზომვის საჭიროებით.

მონაცემები და მეთოდოლოგია

ნაშრომში წარმოდგენილია საოჯახო მეურნეობების ვალის ძირითადი ინდიკატორების შედარებითი ანალიზი ევროპის ქვეყნებში. გაანალიზებულია ვალის ეკონომიკური და ზოგიერთი სოციო-კულტურული და ქცევითი მახასიათებელი. საოჯახო მეურნეობების ვალის სოციო-ეკონომიკური დეტერმინანტების შესასწავლად ვეყრდნობთ სხვადასხვა მონაცემთა ბაზას, როგორებიცაა ქონების კვლევის ლუქსემბურგის მონაცემთა ბაზა (Luxembourg Wealth Study dataset, LWS), საო-

ჯახო მეურნეობების ფინანსებისა და მოხმარების კვლევაზე (HFCS) დაყრდნობით მომზადებულ ოფიციალურ ანგარიშებს, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის მონაცემებს. ქვევითი დეტერმინანტების ანალიზისთვის გამოყენებულია LWS მონაცემთა ბაზის საფუძველზე გაანგარიშებული მაჩვენებლები. კვლევისას ვეყრდნობით სამაგიდე კვლევას, რაოდენობრივი და სტატისტიკური ანალიზის ხერხებს. წარმოდგენილ მონაცემთა ბაზებში ქვეყნებისდა მიხედვით არსებული მონაცემთა შეუსაბამობისა და გამოტოვებული მონაცემების გამო, საანალიზოდ შევარჩიეთ ქვეყნები, რომელთათვისაც 2013-2014 წლების ურთიერთშესადარი მონაცემები არსებობს.

სათჯახო მეურნეობების ვალის სტრუქტურული მახასიათებლები

ევროპის ქვეყნებს შორის ვალის სიდიდე, გაზომილი მისი მოცულობით განკარგვადი შემოსავლის მიმართ, 2018 წლის მინაცემებით, ყველაზე მაღალია დანიაში, ნორვეგიაში, შვეიცარიაში, შვედეთში, ფინეთში. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) მიხედვით, ამ ქვეყნებში ის ამავე დროს, წლიდან წლამდე მზარდია. ნიდერლანდების მაჩვენებელი მაღალია, მაგრამ ის კლებად ტენდენციას აკლენს 2009 წლის შემდგომ პერიოდში, ხოლო იტალიას სტაბილური მაჩვენებელი აქვს. როგორც ცხრილი 1-დან ჩანს, საქართველოსთვის ეს მაჩვენებელი 54%-ს შეადგენს.

ცხრილი 1

ზოგიერთი ქვეყნის საოჯახო მეურნეობების ვალი % განკარგვადი შემოსავლის მიმართ

	დანია	ნიდერლანდები	ნორვეგია	შვეიცარია	შვედეთი	ლუქსემბურგი	ფინეთი	საბერძნეთი	ავსტრია	იტალია	სლოვაკეთი	სლოვენია
ვალის მოცულობა % განკარგვადი შემოსავლის მიმართ	281	239	238	212	188	183	138	106	92	87	78	57

წყარო: OECD <https://data.oecd.org/hha/household-debt.htm>;

საბერძნეთი, იტალია, სლოვაკეთი და სლოვენია ევროპის ქვეყნებს შორის ვალის დაბალი მაჩვენებლით გამოირჩევიან. უფრო დეტალური ანალიზისთვის განვიხილავთ როგორც ვალის, ასევე, ვალის მომსახურების წილობრივ მაჩვენებლებს. როგორც ცხრილში 2 ვხედავთ, მთლიანი ვალდებულებების საშუალო სიდიდე ნორვეგიასა და ფინეთში განსახილველ ქვეყნებს შორის ყველაზე მაღალია. მიზანშეწონილია ვალის განხილვა აქტივების ჭრილში, რადგან დიდი მოცულობის აქტივების მქონე საოჯახო მეურნეობებს ვალის მართვა უფრო უმტკივნეულოდ შეუძლიათ. ცხრილიდან 2 ჩანს, რომ მთლიანი ვალის აქტივებთან თანაფარდობის მიხედვით, უფრო მაღალი რისკით ავსტრია, სლოვენია და საბერძნეთი ხასიათდებიან.

ვალის მომსახურების ტვირთის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, წარმოდგენილ ქვეყნებში ის საკმაოდ დაბალია. მთლიან შემოსავალთან შედარებით უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სესხების მომსახურების წილი მაღალია ნორვეგიაში, ხოლო არაუზრუნველყოფილი სესხის მომსახურების წილი – სლოვენიაში. ვალის სიდიდე საოჯახო მეურნეობების მახასიათებლებზეა დამოკიდებული. უფრო დიდი ზომის საოჯახო მეურნეობებს დიდი მოცულობის დანახარჯები აქვთ, რაც ვალს ზრდის. საცხოვრისის ხარჯები ვალის სიდიდის მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელია, თუმცა ევროპის განსახილველ ქვეყნებში ამ მხრივ დიდი სხვადასხვაობა შეიმჩნევა, რაც ცხრილის 3 მონაცემებიდან ჩანს.

ცხრილი 2

საოჯახო მეურნეობების საბალანსო ანგარიშების ზოგიერთი მაჩვენებელი ევროპის ქვეყნებში

	ნორვეგია	ფინეთი	საბერძნეთი	ავსტრია	იტალია	სლოვაკეთი	სლოვენია
მთლიანი ვალდებულებები (საშუალო)	1 432 552	59178	7282	15368	7081	14414	17325
მთლიანი აქტივები (საშუალო)	239880	341833	110319	239880	259923	80452	157704
ვალის თანაფარდობა აქტივებთან (საშუალო)	5.13	1.61	7.62	23.80	0.08	0.55	9.79
ვალის მომსახურების წილი განკარგვად შემოსავალთან (საშუალო) (2013-2014)	0.62	0.01	0.05	0.04	0.08	0.001	0.103
უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სესხის მომსახურების წილი მთლიან შემოსავალთან %	6.38	0.5	3.6	2.35	0.06	3.37	3.70
არაუზრუნველყოფილი სესხის წილი მთლიან შემოსავალთან %	-	-	1.4	1.09	-	4.73	2.75

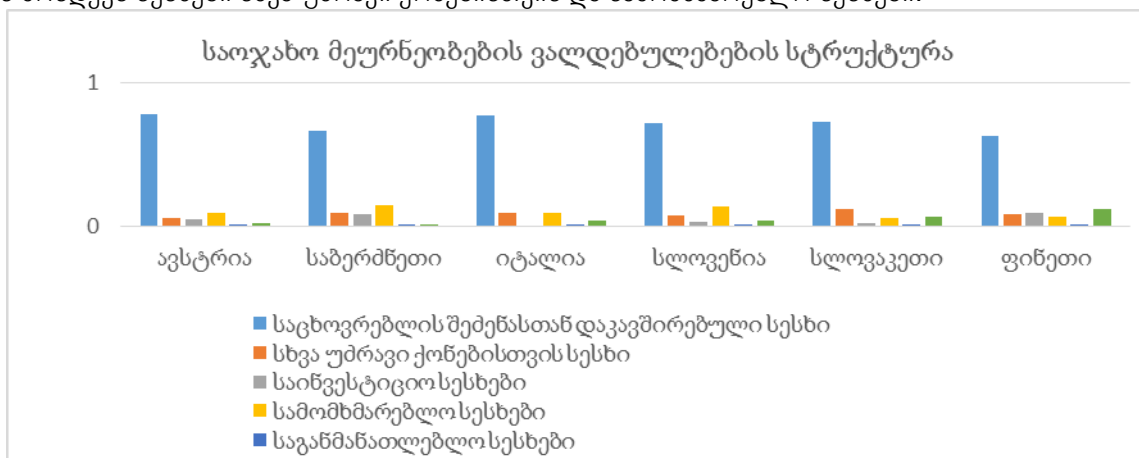
წყარო: ავტორის გაანგარიშებები Luxembourg Wealth Study dataset <http://www.lisdatacenter.org>

ცხრილი 3

ვალის კორელაცია საცხოვრის ხარჯებთან

	ნორვეგია	ფინეთი	საბერძნეთი	ავსტრია	იტალია	სლოვაკეთი	სლოვენია
კორელაციის კოეფიციენტი	-	0.0571	0.6785	0.4742	0.8128	0.7108	0.7459

რაც შეეხება ვალის სტრუქტურას, დიაგრამაზე ნათლად ჩანს, რომ სესხების უდიდესი ნაწილი საცხოვრებელი ბინის შექმნასთანაა დაკავშირებული. ეს გლობალური სურათია და მნიშვნელობით მას მოსდევს სესხები სხვა უძრავი ქონებისთვის და სამომხმარებლო სესხები.

წყარო: Luxembourg Wealth Study dataset, <http://www.lisdatacenter.org>

ევროპის ქვეყნებს შორის მნიშვნელოვანი სხვადასხვაობა შეიმჩნევა საკრედიტო ხაზებით სარგებლობის სტრუქტურაშიც. ბინით არაუზრუნველყოფილი საკრედიტო ხაზებით ფინეთში მხოლოდ 4.03% სარგებლობს, საბერძნეთში - კიდევ უფრო ნაკლები 3.92%. შედარებით მაღალია მაჩვენებელი სლოვაკეთსა და იტალიაში, სადაც 21%-მდე სარგებლობს, ხოლო სლოვენიაში და ავსტრიაში, შესაბამისად _ 71% და 89%.

საოჯახო მეურნეობების ვალის ინსტიტუციური მახასიათებლები

არსებობს საოჯახო მეურნეობების ფინანსური გადაწყვეტილებების მოტივაცია და დეტერმინატები, რომლებიც უნივერსალურია ყველა ქვეყანაში, მაგრამ მეორე მხრივ, ქვეყნების სოციო-კულტურული და ინსტიტუციური თავისებურებები ფინანსური გადაწყვეტილებების მხრივ მნიშვნელოვან სხვადასხვაობას წარმოქმნის. სოციო-კულტურული ნორმები და ღირებულებები გამოვლინდება იმით, თუ რას მიიჩნევენ ადამიანები მნიშვნელოვნად, ხოლო ეს, თავის მხრივ, მათ ფინანსურ გადაწყვეტილებებსა და ქცევას განსაზღვრავს. ფორმალურ და არაფორმალურ ინსტიტუციურ მახასიათებლებზე წარმოდგენას გვაძლევს ისეთი მონაცემები, როგორებიცაა სესხის მიღების სუბიექტური და ობიექტური შეზღუდვები, გადაუდებელი ფინანსური საჭიროების დაკმაყოფილების შესაძლებლობა და მოლოდინები, რომლებსაც საოჯახო მეურნეობა უკავშირებს ერთი მხრივ, საკუთარ ფინანსურ, ხოლო მეორე მხრივ, ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას.

ერთმანეთისგან თუ გავმიჯნავთ სუბიექტური და ობიექტური ხასიათის შეზღუდვებს კრედიტზე წვდომის მხრივ, განსახილველ ქვეყნებში ამგვარ სურათს ვიღებთ (შესადარი მონაცემების არარსებობის გამო ნორვეგია და ფინეთი ანალიზიდან გამოირიცხა) (იხ. ცხრილი 4).

ცხრილი 4

კრედიტთან დაკავშირებული მოლოდინები

	საბერძნეთი	ავსტრია	იტალია	სლოვაკეთი	სლოვენია
უარის მოლოდინის გამო თავი შეიკავა კრედიტზე მიმართვისგან (%)	4.54	3.04	2.43	5.43	9.31
მიმართა და მიიღო ნაკლები ან ვერ მიიღო (%)	1.75	1.16	1.1	5.21	4.24
უარი განმეორებითი მიმართვისას (%)	90.08	91.18	_	66.36	85.53

წყარო: Luxembourg Wealth Study dataset <http://www.lisdatacenter.org>

როგორც ვხედავთ, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, სლოვენიაში და სლოვაკეთში უარყოფითი მოლოდინების მქონე საოჯახო მეურნეობების რაოდენობა პროცენტულად უფრო მაღალია, ისევე, როგორც იმ საოჯახო მეურნეობების რაოდენობა, რომლებმაც სასურველი ოდენობის კრედიტი ვერ მიიღეს. აღსანიშნავია, რომ მოლოდინებს კრედიტთან დაკავშირებით ბიზნესის ფლობა განსაზღვრავს. უარის მოლოდინით განწყობილი საოჯახო მეურნეობების უდიდესი ნაწილი ბიზნესს არ ფლობს, ხოლო ოპტიმისტურად განწყობილთა უმრავლესობა ბიზნესის მფლობელია.

გადაუდებელ შემთხვევაში ფინანსების მიღების შესაძლებლობა ინსტიტუციურ შეზღუდვებზე გარკვეულ წარმოდგენას იძლევა. სლოვაკეთში – 69.93% აფიქსირებს, რომ არ აქვს ამგვარი წვდომა, საბერძნეთში – 64.33%, სლოვენიაში შემთხვევაში, 58.33%, ავსტრიაში – 48.48%, იტალიაში – 45,66% და ფინეთში – 39.66%.

ვალის სოციო-ეკონომიკური და ინსტიტუციური კონტექსტი ევროპის ქვეყნებში განსხვავდება სხვა მაღალგანვითარებული ქვეყნების მდგომარეობისგან, რომელთაც უკანასკნელ წლებში საოჯახო მეურნეობების დიდი ვალდებულებები დაუგროვდათ. ამას მკვლევარები, მაგალითად, აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთში, ხელფასის სახით მიღებული შემოსავლების სტაგნაციას და ეკონომიკური უთანაბრობის გაღრმავებას უკავშირებენ (Santos et al, 2014). სრულიად საპირისპირო ფაქტია, რომ ევროკავშირის დიდი ვალის მქონე ქვეყნები (დანია, ნორვეგია, ფინეთი) მყარი სოციალური დაცვის სისტემითა და ევროპის ქვეყნებს შორის ყველაზე დაბალი ეკონომიკური უთანასწორობის დონით ხასიათდებიან. მსგავსი ურთიერთსაწინააღმდეგო სურათი განაპირობებს საოჯახო მეურნეობების ფინანსური გადაწყვეტილებებისა და ფინანსურ ბაზრებთან ურთიერთობის საკითხების საკვლევ დეტერმინანტების მეტად გაფართოების აუცილებლობას, მათ შორის, ქცევითი და სოციო-კულტურული დეტერმინანტების ანალიზით.

ლიტერატურა

1. Badarinsa, Cristian., Campbell John Y., Ramadorai, Tarun. (2016). International Comparative Household Finance. Working Paper 22066 <http://www.nber.org/papers/w22066>
2. European commission. (2014). Indebtedness of Households and The Cost of Debt by Household Type and Income Group. Research Note 10/2014
3. International monetary Fund. (2014). World Economic Outlook: Legacies, Clouds, Uncertainties.
4. Koo, R. (2011). The World in Balance Sheet Recession. Ensayos Económicos, Central Bank of Argentina, Economic Research Department, vol. 1(63), pages 7-39, July - Se.
5. Luxembourg Wealth Study (LWS) Database, <http://www.lisdatacenter.org> (multiple countries; accessed on 3d to 12th of September, 2019). Luxembourg: LIS.
6. Santos, Ana Cordeiro., Costa, Vânia., Teles, Nuno. (2014). The Political Economy of Consumption and Household Debt: An Interdisciplinary Contribution. RCCS Annual Review. Issue no. 6

CHARACTERISTICS OF HOUSEHOLD BORROWING IN EUROPEAN COUNTRIES

Jamagidze Lela

*Doctor of Economics, Assistant Professor
Iv. Javakishvili Tbilisi State University*

Summary

Household borrowing as an economic policy issue has attracted increasing research interest not only at micro level, but also from the world economy perspective. The present paper gives comparative analysis of debt-related indicators in selected European countries. The analysis covers economic and several socio-cultural characteristics of household debt. The main data source is Luxembourg Wealth Study Dataset. It reveals that global bias towards loans for purchasing main residence is repeated in the sample European countries. However they differ greatly in debt repayment indicators and behavioral characteristics of debt.

Key words: household, debt, credit access, debt burden, European countries